BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC HUẾ
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

HUỲNH THỊ TƯỜNG VY

ẨN DỤ TU TỪ TRÊN TÍT BÁO ĐIỆN TỬ TIẾNG ANH VÀ TIẾNG VIỆT

CHUYÊN NGÀNH: NGÔN NGỮ HỌC
MÃ SỐ: 8229020

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC
ĐỊNH HƯỚNG NGHIÊN CỨU

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC
PGS. TS HOÀNG TẤT THẮNG

Thừa Thiên Huế, 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn này là công trình nghiên cứu của cá nhân tôi. Kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực và chưa được người khác công bố trong bất cứ công trình nghiên cứu nào.

Tác giả

Huỳnh Thị Tường Vy

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin cảm ơn nhà giáo, PGS. TS Hoàng Tất Thắng đã tận tình định hướng chọn đề tài và hướng dẫn giúp tôi hoàn thành luận văn này.

Xin cảm ơn quý thầy cô Khoa Ngữ văn của Trường Đại học Khoa học Huế, quý thầy cô trong Hội đồng Thẩm định đã nhiệt tình đóng góp những ý kiến đầy quý báu;

Ban Giám đốc Đài Phát thanh & Truyền hình Quảng Ngãi, nơi tôi công tác đã luôn tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong quá trình học tập và thực hiện luận văn;

Và các đồng nghiệp quý mến, các đồng môn thân yêu cùng gia đình đã luôn khuyến khích, giúp đỡ tôi trong quá trình thực hiện luận văn này.

Trân trọng!

Tác giả

Huỳnh Thị Tường Vy

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU 1
1. Tính cấp thiết của đề tài 1
2. Lịch sử nghiên cứu của đề tài 3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu 4
3.1. Đối tượng nghiên cứu 4
3.2. Phạm vi nghiên cứu 4
4. Phương pháp nghiên cứu và nguồn ngữ liệu 4
4.1. Phương pháp nghiên cứu 4
4.2. Nguồn ngữ liệu 4
5. Những đóng góp của luận văn 5
6. Bố cục luận văn 5
CHƯƠNG 1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN 6
1.1. Cơ sở lý thuyết về phong cách học 6
1.1.1. Khái quát về phong cách học 6
1.1.2. Quy tắc tu từ 7
1.1.3. Lý thuyết về ẩn dụ tu từ 17
1.1.3.1. Khái niệm ẩn dụ tu từ 17
1.1.3.2. Phân biệt ẩn dụ tu từ với ẩn dụ từ vựng, ẩn dụ ý niệm 19
1.1.3.3. Đặc điểm của ẩn dụ tu từ 21
1.2. Những vấn đề chung về báo chí 26
1.2.1. Khái niệm về báo chí 26
1.2.2. Các loại hình báo chí 26
1.2.3. Khái niệm về tít báo 29
1.2.4. Vài nét về báo điện tử tiếng Việt và báo điện tử tiếng Anh 30
1.3. Tiểu kết chương 1 31
CHƯƠNG 2. ẨN DỤ TU TỪ TRÊN TÍT BÁO ĐIỆN TỬ TIẾNG ANH VÀ TIẾNG VIỆT 33
2.1. Ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh 33
2.1.1. Kết quả thống kê, phân loại 33
2.1.2. Về đặc điểm cấu tạo hình thức 36

2.1.2.1. Ẩn dụ là từ, cụm từ và cụm chủ vị 36
2.1.2.2. Các phương thức cấu tạo ẩn dụ 42
2.1.3. Về đặc điểm cấu tạo nội dung 47
2.1.3.1. Hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo 47
2.1.3.2. Đặc điểm nội dung của ẩn dụ xét theo các lĩnh vực 50
2.1.3.3. Đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ tương đồng giữa hai đối tượng.....54
2.2. Ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Việt 58
2.2.1. Kết quả thống kê, phân loại 58
2.2.2. Về đặc điểm cấu tạo hình thức 60
2.2.2.1. Ẩn dụ là từ, cụm từ và mệnh đề 60
2.2.2.2. Các phương thức cấu tạo ẩn dụ 66
2.2.3. Về đặc điểm cấu tạo nội dung 68
2.2.3.1. Hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo 68
2.2.3.2. Đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo các lĩnh vực 71
2.2.3.3. Đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ giữa hai đối tượng 74
2.3. Tiểu kết chương 2 78
CHƯƠNG 3. SỰ TƯƠNG ĐỒNG VÀ KHÁC BIỆT VỀ ẨN DỤ TU TỪ TRÊN TÍT BÁO ĐIỆN TỬ TIẾNG ANH VÀ TIẾNG VIỆT 79
3.1. Sự tương đồng về ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt79
3.1.1. Tương đồng về cấu tạo hình thức.....79
3.1.1.1. Tương đồng về cấu trúc của các đơn vị ẩn dụ 79
3.1.1.2. Tương đồng về quy luật biểu đạt của ẩn dụ 81
3.1.2. Tương đồng về cấu tạo nội dung 82
3.1.2.1. Tương đồng về hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo 82
3.1.2.2. Tương đồng về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo các lĩnh vực..... 84
3.1.2.3. Tương đồng về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ giữa hai đối tượng 85
3.2. Sự khác biệt về ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt .86
3.2.1. Khác biệt về cấu tạo hình thức 87
3.2.1.1. Khác biệt về cấu trúc và từ loại 87

3.2.1.2. Khác biệt về quy luật biểu đạt của ẩn dụ 88
3.2.2. Khác biệt về cấu tạo nội dung 88
3.2.2.1. Khác biệt về hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo 88
3.2.2.2. Khác biệt về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo các lĩnh vực 89
3.2.2.3. Khác biệt về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ giữa hai đối tượng 89
3.2.2.4. Khác biệt về lựa chọn từ ngữ ẩn dụ.....90
3.3. Nhận xét về giá trị biểu hiện của biện pháp ẩn dụ trong các tít báo điện tử 93
3.4. Một số đề xuất..... 94
KẾT LUẬN 96
TÀI LIỆU THAM KHẢO 99
PHỤ LỤC

DANH MỤC CÁC BẢNG THỐNG KÊ

TT	KÝ HIỆU	NỘI DUNG	TRANG
1.	BẢNG THỐNG KÊ 2.1	Phân loại dựa vào cấu tạo hình thức (tiếng Anh)	33
2.	BẢNG THỐNG KÊ 2.2	Phân loại ẩn dụ là từ, cụm từ và mệnh đề	36
3.	BẢNG THỐNG KÊ 2.3	Phân loại phương thức ẩn dụ	43
4.	BẢNG THỐNG KÊ 2.4	Phân loại hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo	47
5.	BẢNG THỐNG KÊ 2.5	Phân loại xét theo các lĩnh vực	50
6.	BẢNG THỐNG KÊ 2.6	Phân loại dựa vào cấu tạo nội dung (tiếng Anh)	55
7.	BẢNG THỐNG KÊ 2.7	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về màu sắc	56
8.	BẢNG THỐNG KÊ 2.8	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về tính chất	56
9.	BẢNG THỐNG KÊ 2.9	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về hành động	57
10.	BẢNG THỐNG KÊ 2.10	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về trạng thái	58
11.	BẢNG PHÂN LOẠI 2.11	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về cơ cấu	58
12.	BẢNG THỐNG KÊ 2.12	Phân loại dựa vào cấu tạo hình thức (tiếng Việt)	59
13.	BẢNG THỐNG KÊ 2.13	Phân loại ẩn dụ là từ, cụm từ và mệnh đề	60
14.	BẢNG THỐNG KÊ 2.14	Phân loại phương thức ẩn dụ	66
15.	BẢNG THỐNG KÊ 2.15	Phân loại hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo	68
16.	BẢNG THỐNG KÊ 2.16	Phân loại xét theo các lĩnh vực	71
17.	BẢNG THỐNG KÊ 2.17	Phân loại dựa vào cấu tạo nội dung (tiếng Việt)	75
18.	BẢNG THỐNG KÊ 2.18	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về màu sắc	76
19.	BẢNG THỐNG KÊ 2.19	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về tính chất	76
20.	BẢNG THỐNG KÊ 2.20	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về hành động	76
21.	BẢNG THỐNG KÊ 2.21	Ẩn dụ dựa trên sự tương đồng về trạng thái	77
22.	BẢNG THỐNG KÊ 3.1	Tính tương đồng về cấu trúc ẩn dụ	88
23.	BẢNG THỐNG KÊ 3.2	Tính tương đồng về phương thức ẩn dụ	81
24.	BẢNG THỐNG KÊ 3.3	Tính tương đồng về hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo	82
25.	BẢNG THỐNG KÊ 3.4	Tính tương đồng về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo các lĩnh vực	84
26.	BẢNG THỐNG KÊ 3.5	Tính tương đồng về cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ giữa 2 đối tượng	85
27.	BẢNG THỐNG KÊ 3.6	Tính khác biệt về tần số sử dụng ẩn dụ	87

28.	BẢNG THỐNG KÊ 3.7	Tính khác biệt về hệ thống hình ảnh ẩn dụ trong tít báo	88
29.	BẢNG THỐNG KÊ 3.8	Tính tương đồng về đặc điểm cấu tạo nội dung xét theo mối quan hệ giữa hai đối tượng	89

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Ẩn dụ trên các tít (đầu đề) của các tác phẩm báo chí điện tử không còn là hiện tượng xa lạ và đang ngày càng được sử dụng một cách tinh tế.

Hiện nay, các tòa soạn báo trên thế giới hay ở Việt Nam đều đã bước vào những ngày cạnh tranh khốc liệt. Cuộc chạy đua đa phương tiện trên môi trường truyền thống và môi trường Internet phục vụ cho "cuộc chiến giành độc giả", tăng quảng cáo đang buộc các tòa soạn báo, nhất là báo điện tử phải tìm kiếm những phương thức truyền tải thông tin mới lạ, hấp dẫn. Báo điện tử là kết quả của sự tích tụ giữa công nghệ, Internet và dựa trên nền tảng báo chí truyền thống. Không bị giới hạn bởi khuôn khổ, số trang, không bị giới hạn bởi khoảng cách địa lý nên báo điện tử có khả năng truyền tải thông tin đi khắp toàn cầu với số lượng không giới hạn. Báo điện tử cung cấp cho người đọc một công cụ tìm kiếm thông tin khoa học và hiệu quả, kho dữ liệu phong phú và giao diện tốt. Đây là loại hình báo chí ra đời muộn nhất nhưng lại có tốc độ phát triển đáng kinh ngạc, thay đổi hoàn toàn bộ mặt của nền báo chí thế giới, cũng như góp phần vào việc nâng cao và hoàn thiện nền báo chí của mỗi quốc gia. Báo điện tử là loại hình báo chí có tính tương tác cao hơn bất cứ loại hình báo chí khác. Tính tương tác được thể hiện ở mọi mặt, mọi góc độ giữa tờ báo với công chúng, giữa nhà báo với công chúng và giữa công chúng với công chúng. Độc giả báo điện tử thường không đọc mà chỉ "lướt mắt", đặc biệt là "lướt qua" các tít để chọn đọc những thông tin được xem là hấp dẫn, những vấn đề mà họ quan tâm. Trong các thành tố cấu tạo nên một tác phẩm báo chí, tít là một thành tố mà độc giả đọc trước tiên, nó quyết định số phận của bài báo rằng độc giả có tiếp tục đọc hay không. Vì vậy, đặt tên bài báo là cả một nghệ thuật. Viết tít hiệu quả sẽ thu hút độc giả hơn. Dù rằng tiêu chí chung của tít báo là hay, gọn, chính xác, song ở mỗi loại hình báo chí và từng thể loại, thể tài khác nhau, tiêu chí chọn đặt tít cũng khác nhau.

Tít chứa thông tin cốt lõi giúp người nghe, người xem hiểu được nội dung thông tin. Nội dung tít thường là cái lõi của tác phẩm đó. Cái khó ở đây là làm sao chỉ dùng một số ít từ mà đạt được ba yêu cầu: thông báo nội dung chủ yếu

của bài; hướng dẫn tư tưởng, tình cảm người đọc; thu hút sự chú ý của người đọc đối với bài báo.

Trong thời kỳ kinh tế thị trường hiện nay, thông tin là một trong những yếu tố quan trọng quyết định việc thành bại của rất nhiều công việc. Có một khối lượng lớn những thông tin cập nhật, cần thiết đến từ báo chí nước ngoài, đặc biệt là báo tiếng Anh.

Khi đọc báo của nước nào cũng vậy, việc đầu tiên người ta thường làm đó là lướt các tít ở trên mỗi bài báo hoặc ở trên trang nhất của các tờ báo hay phần mục lục của các tạp chí, bởi lẽ ngay trong những tít của các bài báo ấy đã tiềm chứa những giá trị thông tin căn bản được dồn nén trong một số lượng đơn vị từ ngữ ngắn gọn và hàm súc. Đặt được một tít hay là công việc của các nhà báo, còn đối với người đọc: nếu hiểu được những từ được viết ra ở tít trên mặt báo và hiểu được những điều tác giả muốn nhắn gửi đến người đọc thì coi như đã có thể hiểu được cơ bản nội dung của bài báo. Nói một cách khác, ngoài thông tin để chuyển đến người đọc, các tít báo còn chứa đựng trong đó những yếu tố quan trọng khác như văn hóa, phong tục, hệ tư tưởng, quan điểm về đạo lý của cả xã hội, tình hình chính trị của đất nước….

Tuy nhiên, giật tít trên báo điện tử đang đặt ra rất nhiều vấn đề, đặc biệt là việc sử dụng ngôn ngữ. Đã có những lời cảnh báo về việc sử dụng ngôn ngữ thiếu chọn lọc, thiếu sáng tạo trên tít báo. Xuất hiện ngày càng nhiều ngôn từ được tác giả sử dụng trong tít báo rất rối rắm, khó hiểu, nhiều từ chuyên môn mà chỉ những người hoạt động trong lĩnh vực chuyên nghành mới có thể hiểu được.

Trong những tờ báo lớn của Việt Nam như Báo Nhân Dân, Báo Lao Động, Báo Thanh Niên, chúng ta có thể đọc được những nhan đề với cách sử dụng phép ẩn dụ khá nổi bật như: "*Cát tặc" lộng hành trên sông Trà Khúc, sở buông xuôi, dân sợ hãi; Tân chính phủ Iraq "ngộp thở" với hàng chục nghìn người đăng ký làm bộ trưởng; Liên minh tình báo lớn nhất thế giới "bài binh bố trận" đối phó với Trung Quốc; Những phát biểu "bom tấn" của Tổng thống Indonesia về căng thẳng thương mại toàn cầu; Mỹ ra tay "siết" xuất khẩu công nghệ hạt nhân sang Trung Quốc….và những nhan đề khá nổi bật trong tiếng Anh trên các tờ báo lớn The Times, The Guardian, The Independent như: Drug firms "chase profits and ignore*

global killers" (Các công ty dược "chạy theo lợi nhuận và bỏ qua những kẻ giết người toàn cầu"*); US soldier killed in "insider attack" in Afghanistan* (Lính Mỹ bị giết trong "cuộc tấn công nội bộ" ở Afghanistan). Vậy chúng ta nên hiểu những ẩn dụ trên và đặc điểm của chúng như thế nào? Chúng được sử dụng với mục đích gì?

Với những lý do trên, tôi mong muốn tiến hành nghiên cứu đề tài "*Ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt"* để thực hiện luận văn thạc sĩ của mình. Với nghiên cứu này, chúng tôi hy vọng sẽ giúp hiểu rõ hơn về cơ sở lý luận của biện pháp ẩn dụ tu từ, có cái nhìn rõ hơn về nghệ thuật sử dụng biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt, góp phần làm cho việc sử dụng ngôn ngữ trở nên tinh tế hơn, hiệu quả hơn. Đồng thời, chứng minh rằng cách sử dụng biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt là một tập quán xã hội và là sự thể hiện của các mặt xã hội đó, giúp cho người viết có thể sử dụng những từ ngữ mang sắc thái cảm xúc cao, các động từ mạnh... nhằm thu hút độc giả. Từ đó, luận văn mong muốn được đóng góp vào phát triển nghiệp vụ của những người làm báo.

2. Lịch sử nghiên cứu của đề tài

Nghiên cứu biện pháp ẩn dụ tu từ là một đề tài không còn mới mẻ. Những công trình nghiên cứu về ẩn dụ rất đa dạng và phong phú. Tuy nhiên, nghiên cứu về ẩn dụ chủ yếu chỉ dừng lại trong phạm vi tiếng Việt như: Phong cách học và đặc điểm tu từ tiếng Việt của Cù Đình Tú (NXB Đại học và Trung học chuyên nghiệp, 1983), phong cách học tiếng Việt của Đinh Trọng Lạc, Nguyễn Thái Hòa (NXB Giáo dục, 1998), 99 phương tiện và biện pháp tu từ tiếng Việt của Đinh Trọng Lạc (NXB Giáo dục).

Một số nhà nghiên cứu nước ngoài cũng đã có nhiều nghiên cứu về ẩn dụ như hai nhà ngôn ngữ học tri nhận đương đại nổi tiếng người Mỹ G. Lakoff và M. Johnson với tác phẩm "Chúng ta sống bằng ẩn dụ" (Metaphors we live by, 1980), Aristotle với hai tác phẩm "Thi học" và "tu từ học", học giả tu từ vĩ đại người Anh I.A.Richards với cuốn sách "Triết học tu từ". Tuy nhiên, đề tài nghiên cứu biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Việt và tiếng Anh cũng được đề cập đến nhưng không nhiều. Do đó, việc nghiên cứu đề tài: "*Ẩn dụ tu từ trên tít báo điện*

tử tiếng Anh và tiếng Việt" với mục đích đối chiếu sự tương đồng và khác biệt của biện pháp ẩn dụ tu từ có ý nghĩa hết sức thiết thực.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Luận văn nghiên cứu biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt về hai bình diện: Đặc điểm cấu tạo nội dung và đặc điểm cấu tạo hình thức của ẩn dụ tu từ. Trên cơ sở đó, chúng tôi nêu lên những tương đồng và khác biệt về ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Trên báo tiếng Anh, chúng tôi phân tích biện pháp ẩn dụ tu từ được trích từ ba tờ báo: The Times, The Guardian và The Independent trong thời gian từ tháng 10 năm 2018 đến tháng 8 năm 2019. Đây là ba tờ nhật báo hàng đầu của Anh.

Trên báo tiếng Việt, chúng tôi tiến hành phân tích từ ba tờ báo: Báo Nhân Dân, Báo Lao Động, Báo Thanh Niên trong thời gian từ tháng 10 năm 2018 đến tháng 8 năm 2019. Đây là những tờ báo lớn và uy tín của Việt Nam.

4. Phương pháp nghiên cứu và nguồn ngữ liệu

4.1. Phương pháp nghiên cứu

Để tiến hành nghiên cứu đề tài này, chúng tôi cần tiến hành các phương pháp nghiên cứu sau:

- Phương pháp thống kê - phân loại: Thu thập ngữ liệu và phân loại chúng theo các đặc điểm về cấu tạo nội dung, hình thức.

- Phương pháp phân tích - miêu tả: Thể hiện rõ trong việc phân tích những cứ số liệu trong bảng thống kê.

- Phương pháp so sánh - đối chiếu: Tìm quan hệ tương đồng và khác biệt giữa hai ngôn ngữ, lý giải chúng bằng cấu trúc ngôn ngữ và đặc điểm tâm lý, văn hóa của mỗi dân tộc.

4.2. Nguồn ngữ liệu

Các ngữ liệu dẫn chứng được trích ra từ những bài báo trên các tờ báo lớn của tiếng Anh và tiếng Việt trong thời gian từ tháng 10 năm 2018 đến tháng 8 năm 2019. Phần khái niệm, lý luận được tham khảo và trích dẫn từ những giáo trình,

những công trình khoa học, các bài viết nghiên cứu được xuất bản trong Tạp chí Ngôn ngữ.

5. Những đóng góp của luận văn

Với luận văn này, chúng tôi hy vọng sẽ đem lại một cái nhìn rõ nét hơn về cách sử dụng biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt. Bên cạnh đó, luận văn sẽ tìm ra sự tương đồng và khác biệt về cách sử dụng biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử của cả hai ngôn ngữ, lý giải các nguyên nhân của sự lựa chọn cách sử dụng biện pháp ẩn dụ dựa trên các cơ sở đặc trưng về văn hóa, xã hội của mỗi quốc gia. Chúng tôi hy vọng sẽ đóng góp một phần nhất định trong việc nghiên cứu nét đặc trưng của biện pháp ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt.

6. Bố cục luận văn

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, nội dung chính của luận văn gồm ba chương:

Chương 1: Cơ sở lý luận và thực tiễn. Chương này trình bày các cơ sở lý thuyết về phong cách học; quy tắc tu từ; ẩn dụ tu từ; và trình bày tóm lược về những vấn đề chung của báo chí.

Chương 2: Ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt. Ở chương 2, chúng tôi tiến hành phân tích các đặc điểm cấu tạo hình thức và cấu tạo nội dung của ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt.

Chương 3: Sự tương đồng và dị biệt về ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt. Chương này tập trung so sánh – đối chiếu để tìm ra những tương đồng và khác biệt về ẩn dụ tu từ trên tít báo điện tử tiếng Anh và tiếng Việt, đồng thời giải thích một số hiện tượng khác biệt trên cơ sở sự khác biệt về đặc trưng văn hóa của hai nền văn hóa Đông – Tây.